

Забудкова О. А. Проблема джерельного забезпечення досліджень з історії революційних подій 1917–1921 рр. на Луганщині. *Луганщина: краєзнавчі розвідки* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф., 19 квіт. 2019 р., Старобільськ, Україна / ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка» [та ін.]. – Старобільськ, 2019. С. 118–123.

О. А. Забудкова
(кафедра історії України НН ІМВСПН,
olga3405@ukr.net)

Проблема джерельного забезпечення досліджень з історії революційних подій 1917–1921 рр. на Луганщині

Протягом останніх років революційним подіям, які охопили територію колишньої Російської імперії починаючи з лютого 1917 р. приділяється багато уваги. Причому справа полягає не лише в красивій цифрі 100-літньої річниці Української революції, а й у можливостях проведення історичних паралелей з подіями сучасності. Тому не дивно, що ця тема привертає увагу й тих, хто цікавиться історією нашого регіону. Втім можливості краєзнавців наразі суттєво обмежені внаслідок того, що на окупованій території залишилися фонди Державного архіву області, обласної універсальної наукової бібліотеки, краєзнавчого музею тощо. Тож, зацікавившись названою темою ми поставили собі за мету з'ясувати чи можливе її вивчення в тих умовах, що склалися, з точки зору її джерельного забезпечення.

Протягом 1917–1920 рр. сучасна територія Луганщини входила до Харківської та Катеринославської губерній, частково – Воронежської та Облaсті Війська Донського. Лише в 1920 р. більшу її частину було об'єднано в складі Донецької губернії. Це, безумовно, не могло не вплинути на формування комплексу документальних джерел на її територіях та їх подальше розміщення. Так, їх значний масив залишився в архівах губернських міст та Києва. Протягом ХХ ст. вони поступово передавалися до обласного архіву в Луганську, втім вивчення описів справ Державних архівів Харківської та Дніпропетровської областей, а також Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Центрального державного архіву вищих органів

влади та управління (ЦДАВО) показує, що значна кількість документів з історії Луганщини періоду революцій до наших днів зберігаються там.

Так, ЦДАВО передав до Луганська фонди радянських організацій та установ революційної доби, тоді як фонди з документами представництв урядів гетьмана Скоропадського, Добровольчої армії, повстанських загонів аж до кінця 1980-х рр. були засекречені і передаванню не підлягали.

Зокрема, чудово збережений фонд 1339 „Старобільське повітове управління (при Деникіні)” (1919–1920 рр.), який містить 121 справу. Фонд 1325 „Харківський губернський староста” (1917–1920 рр.) містить 471 справу, частина яких присвячена Куп’янському та Старобільському повітам. Там же зберігається документація Ради Народних Комісарів Донецько-Криворізької республіки (Ф. 1822), Луганської міської управи у 1917–1919 рр. (Ф. 3049), Тимчасового комітету Донецького басейну 1917 р. (Ф. 4317) та ін. Тож, як бачимо, в сучасних умовах розпорошеність документів щодо історії Луганщини по архівах виступає скоріше як позитивне явище.

Щодо документів радянського походження, то обмеженість доступу до них певною мірою може бути компенсована використанням численних збірок документів, виданих за доби СРСР. Попри ідеологічне навантаження вони залишаються цінним джерелом інформації, особливо щодо діяльності більшовиків в промислових районах області [3; 6; 8; 20; 24]. Особливо відзначимо тритомну збірку „Великая Октябрьская социалистическая революция на Украине”, де кожен блок документів розглядається по регіонах (Харківська, Катеринославська і окремо Донбас) [4]. Згадується наш регіон і у сучасних збірках документів, хоча й епізодично [12; 16].

Іншим джерелом з історії революційної Луганщини є преса. Умовно можна виділити загальноукраїнські („Нова рада”, „Відродження”, „Робітнича газета”, „Народна воля”), губернські („Екатеринославские губернские ведомости”, „Приднепровский край”, „Народная жизнь”, „Южный край”, „Вестник Юга”, „Наш голос”, „Земське діло”) та місцеві видання. Часописи перших двох груп добре збережені та доступні в бібліотеках Києва та Харкова. Крім того, частину з них наразі оцифровано, вони є у відкритому доступі, що полегшує нашу роботу. Однак,

зауважимо, що події в нашому регіоні вони висвітлювали фрагментарно, не завжди маючи тут власних кореспондентів.

Розвиток місцевої преси періоду революції докладно дослідила у своїй монографії К. Ульянова, яка вказує на значне збільшення кількості газет, що видавалися тут в цей час [23]. Однак можливості для роботи з більшістю з них для нас обмежені. У фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського містяться окремі номери часописів „Заря” (Луганськ, 1917), „Единение” (Луганськ, 1918), „Голос крестянина”, пізніше – „Слов’яносербський хлібороб” (Луганськ, 1917–1918), „Старобельская жизнь” (Старобільськ, 1918), „Донецкая жизнь” (Луганськ, 1918), „Донецкая коммуна” (Лисичанськ, 1919), „Донецко-Криворожский Коммунист” (Луганськ, 1919), „Донецкий пролетарий”, пізніше – „Луганская правда” (з 1917 р.). Звісно, це лише незначна частка з близько 30 газет, що виходили в той час в регіоні, втім ми продовжуємо пошук.

Цікаву інформацію про події на Луганщині на початку ХХ ст. дають джерела особового походження, зокрема, мемуари. За походженням поділяємо їх на три групи: спогади більшовицьких діячів, провідників „білого” руху та учасників українського визвольного руху.

Серед спогадів більшовиків слід відзначити „Записки о гражданской войне” командувача радянських військ В. Антонова-Овсієнка, який докладно висвітлює події з листопада 1917 по червень 1919 рр. [2]. Події 1917–1918 рр. на сході України подає харківський більшовик В. Мирошніченко [13], селянське повстання в Біловодську описує Ф. Ткаченко (Лунний) [22]. Про події в Луганську розповідає місцевий більшовик І. Ніколаєнко [17–19].

Менше уваги нашому краю приділяли в своїх спогадах „білі” – про проголошення влади Директорії на Лівобережжі розповідає А. Денікін [7], про ситуацію в Старобільську після відходу німців у 1918 р. – П. Мирошніченко [14], події в Донецькому басейні в 1919 р. описує Б. Штейфон [25].

Щодо представників українського руху, то спогади про розвиток подій восени 1918 р. в Луганську пише товариш міністра внутрішніх справ Української Держави В. Рейнбот [5]. Цікавим та малодослідженим джерелом є спогади українських

військовослужбовців, які стояли на території краю в 1918 р. Вони дозволяють простежити як непрості стосунки всередині української армії в цей час, так і взаємовідносини з місцевим населенням [1; 9–11; 15].

Безумовно, треба залучати й менш поширені джерела, наприклад, зображальні, усні, художню літературу. Тут відзначимо твори В. Сосюри, зокрема автобіографічний роман „Третя рота” [21]. Крім того, нариси, вірші, фейлетони на актуальні теми часто друкувалися в газетах і журналах як відповідь на хвилювання неспокійної дійсності.

Таким чином, очевидно, що обмеження доступу до джерельних фондів, які залишилися на окупованій частині Луганщини болюче вдарило по дослідниках її історії. Разом з тим, особливості формування джерельного комплексу нашого краю дозволяють нам зосередитися на тій значній його частині, яка зберігається за межами області, або вже є опублікованою, до того часу, поки ми знову не отримаємо можливість працювати в наших архівах, бібліотеках і музеях в Луганську.

Джерела та література

1. Андрух І. Січові стрільці у корпусі генерала Натієва. *Літопис „Червоної Калини”*. 1930. № 4. С. 5–8; № 5. С. 15–17. **2. Антонов-Овсеєнко В. А.** Записки о гражданской войне: в 4 т. М. : Госвоениздат, 1924–1933. **3. Артем** на Украине : Документы и материалы. Х. : Харьковское книжное изд-во, 1961. 324 с. **4. Великая** Октябрьская социалистическая революция на Украине. Февраль 1917 – апр. 1918. : сборник документов и материалов в 3-х т. / сост. т. 1–2 И. В. Демкин, А. З. Мищенко, С. О. Розин, А. Ф. Сергеев. К. : Госполитиздат УССР, 1957. **5. Гетман П. П.** Скоропадский. Украина на переломе. 1918 год : сборник документов / Отв. ред. и отв. сост. О. К. Иванцова. М. : Политическая энциклопедия, 2014. 1087 с. **6. Гражданская** война на Украине (1918–1920). Сборник документов и материалов в трех томах, четырех книгах. К. : Наукова думка, 1967. **7. Деникин А. И.** Гетманство и Директория на Украине. *Революция на Украине по мемуарам белых*. М.-Л. : Государственное издание, 1930. С. 136–185. **8. Документы** о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году / под редакцией И. И. Минца и Е. Н. Городецкого. М. : ОГИЗ : Государственное издательство политической литературы, 1942. 240 с. **9. Дяченко П.**

Г. Чорні запорожці. Спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР. К. : „Стікс”, 2010. 448 с. **10. Літопис** українського Донбасу. Донбас в часи визвольних змагань 1917–1921 років / упор. Ю. Косенко. Ічня: ПП „Формат”, 2018. 308 с. **11. Маслівець Г. М.** Гордієнківський кінний полк. *За державність : збірник матеріалів до історії Війська Українського*. 1964. Ч. 10. С. 129–153. **12. Мирні** переговори між Українською державою та РСФСР 1918 р.: Протоколи і стенограми пленарних засідань / В. Ф. Верстюк (відп.ред.). К., Нью-Йорк., Філадельфія : Вид-во М. П. Коць, 1999. 366 с. **13. Мирошниченко В.** Харків–Дін–Царицин. *Літопис революції*. 1930. № 2. С. 193–210. **14. Мирошниченко П.** Старобельцы. *1918 год на Украине* / Волков С. (сост.). М. : Центрполиграф, 2001. С. 263–268. **15. Монкевич Б. Г.** Слідами Новітніх Запорожців. Похід Болбочана на Крим. Нью-Йорк : „Видавнична секція”, 1956. 288 с. **16. Нестор** Махно. Крестьянское движение на Украине. 1918–1921. Документы и материалы. М. : (РОССПЭН), 2006. 1000 с. **17. Николаенко И.** Гражданская война в Луганске. *Летопись революции*. 1928. № 1. С. 202–213. **18. Николаенко И.** Подготовка Октября в Луганске. *Летопись революции*. 1927. № 5–6. С. 190–208. **19. Николаенко И.** Февральская революция в Луганске. *Летопись революции*. 1927. № 3. С. 26–41; № 4. С. 32–49. **20. Промышленность** и рабочие Донбасса. Сборник документов (октябрь 1917 – июнь 1941). Донецк : Донбасс, 1989. 238 с. **21. Сосюра В. М.** Третья рота. К. : Український письменник, 1997. 351 с. **22. Ткаченко** (Лунний) Ф. Біловодське селянське повстання. *Літопис революції*. 1929. № 3. С. 191–208. **23. Ульянова К. М.** Журналістика Луганського краю (1903–1938). Слов’янськ, 2014. 256 с. URL : https://viy48.io.ua/s1181265/jurnalistika_luganskogo_krayu. **24. Харьковщина** в период гражданской войны и иностранной военной интервенции. 1918–1920 гг.: Сб. документов и материалов. Харьков: Прапор, 1973. 321 с. **25. Штейфон Б. А.** Кризис добровольчества. Белград: Русская типография, 1928. 131 с.